

**Museumpark 25
3015 CB Rotterdam
The Netherlands
+31 (0)10 440 12 00**

**Kamer van Koophandel
Chamber of Commerce
54584353**

**info@nieuweinstituut.nl
www.nieuweinstituut.nl**

31 augustus 2023

Enkele notities ten behoeve van het Rondetafelgesprek over architectuurbeleid op 6 september 2023

Het Nieuwe Instituut

Het Nieuwe Instituut is het nationale museum en instituut voor architectuur, design en digitale cultuur. Met een meerstemmig publiek programma van tentoonstellingen, onderzoek, debat en workshops samen met het beheer van de rijkscollectie van architectuur en stedenbouw maakt het Nieuwe Instituut zich sterk voor de positie van ontwerp bij maatschappelijke vraagstukken. Naast het maken van tentoonstellingen ontwikkelen we kennis door middel van onderzoek, bieden we ontwerpers een testing ground voor hun speculatieve ideeën, bevorderen we ontwikkeling van talent en verbinden we het Nederlandse ontwerpveld met internationale ontwerpers, curatoren en instellingen.

Het Nieuwe Instituut ontstond in 2013 uit een door de overheid afgedwongen fusie tussen Nederlands Architectuurinstituut, Premisela Instituut voor Design en Mode en Virtueel Platform. Alhoewel deze fusie door geen van de instellingen gewenst was, bleek juist in de combinatie van disciplines een sleutel te liggen naar innovatie. De maatschappelijke vraagstukken hebben een interdisciplinaire benadering nodig, aangezien ze te complex zijn om door één discipline opgelost te worden.

Leren van het verleden en heden voor de toekomst

De Rijkscollectie voor Nederlandse architectuur en stedenbouw biedt een rijke context met vele voorbeelden en historische referenties: of het nu gaat om klimaatadaptief bouwen, het ontwerpen van inclusieve publieke ruimten, het ontwikkelen van nieuwe samenlevingsvormen, of woningbouwexperimenten. Niet voor niets wordt de collectie regelmatig benut als bron voor exposities over relevante hedendaagse thema's, zoals bij de huidige tentoonstellingen *Ontwerp van het Sociale* en *Watercities* te zien is. In de tentoonstelling *100 jaar Rijkscollectie* (opening op 17 november) die in nauwe samenwerking met het CRA tot stand komt, zullen vele bekende en onbekende collectiestukken getoond worden. Twee maanden eerder, op 15 september, opent *Soengoe Kondre / Verzonken leven* van curator Vincent van Velsen. Deze tentoonstelling vertrekt ook bij een historisch voorbeeld, maar een dat onterecht weinig bekend is: de Afobakastuwdam die in 1964 gebouwd werd in Suriname. Deze dam, onder het mom van 'vooruitgang' en economische groei gebouwd ten behoeve van een aluminiumsmelterij, heeft tot op de dag van vandaag desastreuze sociale en ecologische gevolgen voor de Surinaamse Marrongemeenschappen: hun leefgebied kwam onder water te staan en het landschap raakte sterk vervuild.

Kijkend naar het verleden zijn vele voorbeelden te noemen van geslaagde projecten en – minstens zo belangrijk - van personen die deze projecten realiseerden. Een van de meest aansprekende is Adri Duivenstein die in maart van dit jaar overleed. Als wethouder in Den Haag in de jaren tachtig maakte hij zich hard voor de verbetering van de oude volksbuurten en riep daarvoor zelfs een campagne in het leven: Stadsvernieuwing als Culturele Activiteit. Het sociale woningbouwproject PuntKomma van de Portugese architect Alvaro Siza in de Schilderswijk maakte ook deel uit van zijn beleid. Het is een toonbeeld van architectonische kwaliteit (in een volkswijk waar niet naar omgekeken wordt), van eigenheid, van architectonische inventiviteit

(mede door een nieuwe interpretatie van het Haagse portiek en en het gebruik van schuifdeuren in de huizen), van bestuurlijke lef (het inhuren van een internationale architect), van samenwerking met lokale architecten en bewoners (o.a. door middel van huiskamergesprekken en 1:1 maquette-lab), van inclusiviteit (Siza luisterde naar de gebruiken en wensen van de diverse bewoners waaronder islamitische), en duurzaamheid (30 jaar na dato ziet het er nog altijd goed uit).

Naast voorbeelden uit het verleden zijn er natuurlijk ook hele geslaagde hedendaagse projecten waar lering uit getrokken kan worden. Je hoeft alleen maar de winnaars van afgelopen edities van de Rotterdamse en Amsterdamse Architectuurprijzen te bekijken om te weten dat het ook vandaag de dag echt anders kan: De Malieklos in Rotterdam (DP6, winnaar Rdam Arch prijs 22), Welschen 2 (VanSchagen architecten, ook Rdam), De Burman en De Warren in Amsterdam. Maar ook naar een project als Boschgaarde, een duurzaam initiatief van een groep inwoners in Den Bosch i.s.m. Superuse. Of de inspanningen van Architectenbureau Rijnboutt i.s.m. Aouaki Concepts om in de Venserpolder in Amsterdam Zuidoost met bewoners samen te werken aan de algehele versterking van hun wijk. Het zou een goed idee kunnen zijn om deze projecten te analyseren: Waarom kon en lukte het daar wel? Wie stond er aan het roer? Wat hebben ze beter of anders gedaan? Welke rol speelde de woningcorporatie of de gemeente?

Het advies zou zijn om in gesprek te gaan met architecten, corporaties en ontwikkelaars die (sociale) woningbouw realiseren, over de wetten en praktische bezwaren die in de weg staan tussen droom en daad. Het Nieuwe Instituut wil in de context van 100 jaar Collectie deze gesprekken rondom historische en hedendaagse 'best practices' graag faciliteren en organiseren.

Ingrediënten voor een nieuw architectuurbeleid

De vraag naar een kwalitatief hoogstaande volkshuisvesting kan niet los gezien worden van de vraag naar een kwalitatief hoogstaande leefomgeving. En de vraag naar de kwaliteit van de leefomgeving hangt volledig samen met basisvoorwaarden voor samenleven zoals gelijkheid, toegankelijkheid, wederkerigheid en rechtvaardigheid. Deze basisvoorwaarden worden gevormd in een cultuur waarin de noodzaak wordt gevoeld om waarde niet alleen in geld uit te drukken, maar ook en vooral om waarde te creëren in termen van sociale, ecologische en ruimtelijke kwaliteiten. Binnen zo'n cultuur wordt volkshuisvesting of sociale woningbouw van kwaliteit gerealiseerd, daarin gesterkt door een helder architectuurbeleid, dat door middel van opdrachtgeverschap, stimuleringsbeleid, onderwijs en internationalisering bijdraagt aan een fijnmazige infrastructuur. En idealiter wordt dit beleid door meer ministeries ondersteund dan alleen OCW en BZ omdat het aan vele zaken raakt. *

Dit beleid erkent de belangrijke bijdrage van de gebouwde omgeving en dus ook van architectuur aan het ondersteunen en verbeteren van al het leven – van mensen, van biodiversiteit, van dieren, van zichtbare planten tot de onzichtbare maar belangrijke microben in de bodem; en biedt de randvoorwaarden om daaraan te werken.

Dit beleid erkent de gelijktijdige groei van technologische ontwikkelingen, ecologische uitputting en sociaal-economische ongelijkheid, en daarmee ook dat deze urgente vraagstukken om een integrale en interdisciplinaire aanpak vragen. Dat vraagt om het stimuleren van innovatie en experiment en het creëren van ruimte en tijd voor het testen van nieuwe ideeën.

Dit beleid erkent dat het woord 'we' vrijwel nooit betekent 'iedereen, niemand uitgesloten' en wil daar verandering in aanbrengen. Het biedt condities waardoor diegenen óver wie het gaat bij het realiseren van sociale woningbouw, aan tafel zitten en waar nodig worden toegerust om

* De genoemde ingrediënten zijn deels ontleend aan recente gesprekken met verschillende medewerkers binnen het instituut en externen zoals architecten Floor Frings (Werkstatt) en Robert Winkel (Mei Architecten), stedenbouwkundige Riek Bakker, filosoof Rosi Braidotti en stedelijk strateeg Najah Aouaki.

gelijkwaardig deel uit te maken van het gesprek. Tegelijk biedt het handvatten om bottom-up burgerinitiatieven in woningbouw en gebiedsontwikkeling te versterken en te stimuleren.

Dit beleid stelt ook wie verantwoordelijkheid heeft te nemen voor de innovaties om duurzaamheid te vergroten, zodat het risico van het mislukken niet op architecten afgewenteld wordt of door middel van de disclaimer helemaal niet wordt uitgevoerd. Terwijl alle kennis er al is, men weet wat er mogelijk is, blijft door deze behoudende en budget gedreven houding de status quo behouden en komt de klimaattransitie niet op gang.

Dit beleid geeft ook antwoord op de aangekondigde Europese richtlijn die vanaf 2050 het bouwen in landelijke gebieden wil verbieden, omdat als we hier omheen gaan we iets uit te leggen hebben aan de generaties na ons, die zich afvragen wat er met het groene buitengebied en de landelijke kwaliteit gebeurd is. En wat betekent deze richtlijn voor het bouwen in de stad?

Dit beleid draagt bij aan een gunstig architectuurklimaat, dat ook samenwerking en uitwisseling tussen rijk, provincie en gemeenten bevordert. Juist in het samenbrengen van ontwikkelde kennis en kunde waardoor grote, middelgrote en kleine gemeentes van elkaar kunnen leren ligt de kans tot verbetering van processen die leiden tot betere ruimtelijke kwaliteit en duurzaamheid. Dit is ook een van de onderliggende boodschappen van de debatserie Ruimtelijke Ordening van Nu die Nieuwe Instituut i.s.m. Riek Bakker en de KNAW organiseert.

Instrumenten om een hogere kwaliteit te bereiken

Naast het creëren van goede condities om tot kwaliteit te komen, gaat het ook om het organiseren van de daadwerkelijke processen. Wij zouden aandacht willen vragen voor de volgende aspecten:

- Definieer de rol van het gemeentelijk welstandbeleid en hoe deze zich verhoudt tot een mogelijke vernieuwing, of versterking hiervan in het kader van de nieuwe Omgevingswet.
- Opdrachtsituatie: nu bijna uitsluitend via projectmanagementbureaus, veel architecten klagen over de onmogelijkheid om direct met de daadwerkelijke gebruikers / klanten te overleggen.
- Opdrachtverlening: de Europese aanbestedingsprocedures staan onder architecten niet in een positief daglicht; ze zijn zo streng ingericht dat ze leiden tot uitsluiting van vele jonge en nieuwe architectenbureaus (dus niet innovatie-gericht), maar ook ervaren senior bureaus worden uitgesloten, bijv. omdat ze een te lage omzet zouden draaien, of omdat ze niet exact dezelfde opdrachten al eerder hebben gerealiseerd.
- Opdrachtstructuur: bouwopdrachten worden in stukken opgeknipt, in (deel)opgaves en door de tijd heen (schetsontwerp, uitwerking, daadwerkelijk bouw etc.), en steeds opnieuw aanbesteed, waardoor steeds opnieuw bezuinigingsrondes plaatsvinden en partijen (te) vaak wisselen, met geen continuïteit in expertise en betrokkenheid tot gevolg.
- Bewaking van de kwaliteitscontrole: moet plaatsvinden bij vergunning, en tijdens bouw. Huidige beleidsrichting gaat naar meer marktwerking, ook voor de controle, waarbij aansprakelijkheid bij wanprestatie en gebreken achteraf leidend is, i.p.v. dit aan de voorkant te regelen door onafhankelijke partijen
- Woningbouwcorporaties hebben ondanks het terugdraaien van de verhuurdersheffing beperkte slagkracht zelfstandig sociale woningbouw te realiseren.

De onwenselijkheid van een nieuw centraal architectuurinstituut

Sinds de door de overheid afgedwongen fusie van het Nederlands Architectuurinstituut met Prensela en Virtueel Platform in 2013 zijn er vaker stemmen opgegaan om weer een Architectuurinstituut op te richten. Door het samenvoegen van de drie disciplines architectuur, design en digitale cultuur was volgens sommige architecten hun discipline te onzichtbaar geworden. Dat het Nieuwe Instituut een heel andere opdracht had dan het NAI, en ook geen heldere positie meer had in het architectuurbeleid werd daarbij vaak vergeten. Alsmede dat de fusie gelijk op ging met een algehele marginalisering van dat architectuur(beleid) en ruimtelijke ordening.

Maar hoe effectief het NAI misschien ook was: de tijden zijn veranderd. De uitdagingen van dit moment zijn te complex en de behoeften te divers om geadresseerd te worden door één

afzonderlijke instelling of discipline. Meer stemmen, meer perspectieven, meer vormen van expertise en meer energie vanuit verschillende plaatsen: dat is wat we nodig hebben. En laten we dat in grote lijnen nu al hebben!

Zoals het Nieuwe Instituut en de nieuw leven ingeblazen Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam (IABR) - beide dienen om het gesprek over architectuur vooruit te helpen met onderzoek, debat, presentaties en proeftuinen. Of de Stichting Coördinatie Lokale Architectuurinitiatieven (CoLA), waarvan de leden op lokaal niveau actief zijn in onder andere Arcam Amsterdam, AIR Rotterdam, ABC Architectuurcentrum Haarlem, Bureau Europa (Maastricht), Architectuurcentrum Nijmegen, GRAS (Groningen) en CAST (Tilburg). Om hun werk te ondersteunen, is Architectuur Lokaal momenteel bezig met een heroprichting.

Tegelijk behartigt de Branchevereniging Nederlandse Architectenbureaus (BNA) de belangen van architecten en verstrekt het Stimuleringsfonds subsidies, terwijl het College van Rijksadviseurs de regering en ministeries adviseert op nationaal niveau. Een netwerk van Stadsbouwmeesters doet hetzelfde voor gemeenten. Voeg daar nog een scala aan andere netwerken en organisaties aan toe – Vereniging Deltametropool, Independent School for the City, Ministerie van Maak, scholen en universiteiten, om een paar te noemen - en het wordt duidelijk dat er geen tekort is aan initiatieven, denkkracht, ideeën en samenwerkingen.

Dit landschap vervult nu al alle functies van een nationaal architectuurstuut: ruimte bieden voor discussie, debat en presentatie op lokaal, nationaal en internationaal niveau; produceren van kennis; visies op ruimtelijke planning; ondersteunen van professionals; bestuderen en bepleiten van beleid en regelgeving; in contact treden met de overheid; uitvaardigen van open calls; organiseren van competities en uitreiken van prijzen.

In plaats van het voeren van een discussie over het oprichten van een geheel nieuw instituut, zou het effectiever zijn om dit veld van diverse spelers te versterken, hun rollen beter te definiëren en te erkennen, coördineren en in sommige gevallen uit te breiden; met een kortere, duidelijkere lijn naar beleidsmakers en overheden, en een genereuze ondersteuningsstructuur en een overheid die dit ecosysteem op waarde weet te schatten.